

СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ «ПЕРЕКОНАННЯ ЗА БІЛЬШОЮ ВІРОГІДНІСТЮ» ТА «ВАГОМЕ ПЕРЕКОНАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

Слюсарчук Х.Р.,
*аспірантка кафедри
кримінального процесу та криміналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

Вперше в Україні стандарти доказування «переконання за більшою вірогідністю» та «вагоме переконання» були закріплені у проектах КПК України 2007 та 2008 років.

Однак, проекти КПК України 2007 р. та 2008 р. не передбачали чіткої сфери застосування відповідних стандартів доказування (конкретного переліку правових рішень, які повинні були прийматись або на основі виконання стандарту доказування «переконання за більшою вірогідністю», або на підставі виконання стандарту доказування «вагоме переконання»). У відповідних проектах зазначалось лише, що прийняття рішення слідчим суддею чи судом про застосування певного заходу процесуального примусу повинно було ґрунтуватися на стандартах доказування: розумної підозри; переконання за більшою вірогідністю; вагомому переконання.

У контексті вищенаведеного, з врахуванням правової природи стандарту доказування «переконання за більшою вірогідністю» та стандарту доказування «вагоме переконання», їхнього зарубіжного досвіду функціонування, варто зазначити, що у вітчизняному кримінальному процесі відповідні стандарти доказування застосовуються під час кримінального провадження у випадках прийняття слідчим суддею чи судом рішень про застосування заходів процесуального примусу. Який саме стандарт доказування повинен застосовуватись у вищенаведеному випадку: «переконання за більшою вірогідністю» чи вищий за рівнем переконаності стандарт доказування – «вагоме переконання», залежить від ступеня втручання та обмеження прав особи, який обумовлюється заходом процесуального примусу, рішення про застосування якого повинен прийняття слідчий суддя чи суд.

Однак, слід наголосити, що відповідні стандарти доказування застосовуються лише щодо заходів саме кримінально-процесуального примусу та не застосовуються у випадку необхідності прийняття рі-

шення про застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності. Своєю чергою, у цілях відповідного наукового дослідження, заходами кримінально-процесуального примусу слід вважати передбачені чинним КПК України заходи примусового характеру, які застосовуються уповноваженими на те законом особами та органами з підстав і в порядку, передбаченому КПК України, до учасників кримінального провадження з метою забезпечення їхньої належної поведінки, виконання процесуальних обов'язків та прийнятих процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Не намагаючись визначити чіткий вичерпний перелік заходів кримінально-процесуального примусу та не вдаючись у дослідження питання, які ж саме заходи у кримінальному провадженні слід віднести до заходів кримінально-процесуального примусу, у відповідному науковому дослідженні, в контексті дослідження стандартів доказування у кримінальному провадженні, як заходи кримінально-процесуального примусу розглядаються: деякі заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжні заходи, деякі слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії.

З погляду на складну проблему визначення переліку рішень, які у кримінальному провадженні повинні прийматись або на підставі досягнення стандарту доказування «переконання за більшою вірогідністю», або на підставі досягнення стандарту доказування «вагоме переконання» (сфери застосування відповідних стандартів доказування), передусім варто виокремити рішення, які, як видається, не можуть прийматись на підставі відповідних стандартів доказування та обґрунтувати підстави неможливості їх використання для прийняття відповідних рішень.

Так, чинним КПК України передбачено, що заходами забезпечення кримінального провадження є: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи та запобіжні заходи (ч. 2 ст. 131 КПК України)¹. Слід зазначити, що не до всіх, передбачених вище, заходів забезпечення кримінального провадження застосовуються стандарти доказування «переконання за більшої вірогідності» та «вагоме переко-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9 – 10, № 11 – 12, № 13. – Ст. 88. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Заголовок з екрана.

нання». Зокрема, під час прийняття рішення про здійснення виклику слідчим, прокурором або судового виклику не можуть застосовуватись стандарти доказування «переконання за більшої вірогідності» чи «вагоме переконання». Оскільки, по – перше, виклик особи є формою повідомлення у кримінальному провадженні, яка за своєю суттю не має примусового характеру. По – друге, для прийняття рішення про виклик особи як таке «доказування» взагалі не здійснюється, сторони не виконують тягара переконання. Тобто, не потрібно досягати рівня переконаності, який забезпечується зазначеними вище стандартами доказування.

Свою чергою, із вищенаведеного переліку заходів забезпечення кримінального провадження, не можуть прийматись на підставі стандартів доказування «переконання за більшої вірогідності» або «вагомого переконання» також рішення про застосування приводу, накладення грошового стягнення та звернення застави в дохід держави (за невиконання підозрюваним, обвинуваченим, покладених на нього обов'язків, визначених КПК України), оскільки відповідні заходи за своєю суттю є заходами кримінально-процесуальної відповідальності. Так, наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 146 КПК України слідчий суддя, суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення¹. У такому контексті, не може застосовуватись стандарт доказування, оскільки в даному випадку підстава для прийняття відповідного рішення не передбачає жодного «розсуду суду»: якщо особа без поважних причин не виконала процесуального обов'язку, то застосовується грошове стягнення. Прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності не передбачає фактичного балансу, переваг ймовірностей, не зумовлює необхідності виконувати сторонами тягар переконання та досягати судом певного рівня (ступеня) переконаності.

Крім цього, як вже зазначалось, тимчасовий доступ до речей та документів за своєю суттю є процесуальною дією, яка хоч і наділена примусовим характером, проте спрямована на збирання доказів у кримінальному провадженні та здійснюється на підставі стандарту доказування «достатня підстава» («ймовірна причина»).

У свою чергу, прийняття рішення про тимчасове вилучення майна також не може здійснюватись у відповідності до стандартів доказування «переконання за більшої вірогідності» та «вагомого переконання», оскільки суб'єктом застосування відповідного заходу забезпечення

¹ Там же.

кримінального провадження не є слідчий суддя, суд (тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу, а також слідчий, прокурор чи інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку), що також означає, що рівень переконаності особи у необхідності прийняття відповідного рішення не формується в умовах змагальності (не забезпечується знову ж таки фактичний баланс, перевага вірогідності). Відповідний захід забезпечення кримінального провадження здійснюється на основі досягнення стандарту доказування «достатня підстава».

Останніми у переліку заходів кримінально-процесуального примусу, рішення про застосування яких не може прийматись на підставі досягнення стандартів доказування «вагоме переконання» або «переконання за більшої вірогідності», є затримання особи та тимчасовий арешт. Затримання особи як тимчасовий запобіжний захід здійснюється у відповідності до стандарту доказування «обґрунтована підозра». Проте, нез'ясованим залишається питання застосування затримання особи як заходу забезпечення кримінального провадження, зокрема, прийняття рішення про затримання особи з метою приводу. Як видається, затримання особи з метою приводу не те, що не здійснюється у відповідності до стандартів доказування «вагоме переконання» або «переконання за більшої вірогідності», а взагалі не передбачає досягнення жодного із стандартів доказування у кримінальному провадженні. Затримання з метою приводу, як захід забезпечення кримінального провадження, є необхідною умовою (передумовою) виконання заходу кримінально-процесуальної відповідальності під час кримінального провадження – приводу особи. Саме тому, у вищенаведеному випадку затримання особи буде, по суті, «складовою частиною» виконання заходу кримінально-процесуальної відповідальності та не передбачає застосування стандартів доказування. Оскільки, як було зазначено вище, вирішення питання про застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності «не залишає місця для розсуду суду», не передбачає встановлення фактичного балансу вірогідності у кримінальному провадженні.

Дотримуючись відповідної послідовності мислення, варто зауважити, що рішення про тимчасовий арешт особи також не може прийматись у кримінальному провадженні на підставі досягнення стандарту доказування «вагоме переконання» або стандарту доказування «переконання за більшої вірогідності», незважаючи на те, що відповідний захід кримінально-процесуального примусу застосовується слідчим суддею (ст. 583 КПК України). Процес прийняття рішення про застосу-

вання тимчасового арешту, як і затримання особи, не передбачає встановлення жодного балансу або переваги вірогідності. Так, відповідно до ч. 6 ст. 583 КПК України слідчий суддя під час розгляду клопотання прокурора про застосування тимчасового арешту встановлює особу затриманого, пропонує йому зробити заяву, вислуховує думку прокурора, інших учасників та перевіряє наявність необхідних документів, зокрема, протоколу затримання особи; документів, що підтверджують особу затриманого та документів, що містять дані про вчинення особою кримінального правопорушення на території іноземної держави та обрання до неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави. Таким чином, до особи, щодо якої вирішується питання про застосування тимчасового арешту, по суті, вже обраний запобіжний захід компетентним органом іноземної держави. Тому, відповідний захід кримінально-процесуального примусу (як і запобіжний захід у вигляді затримання особи) у кримінальному провадженні застосовується на підставі стандарту доказування «обґрунтована підозра». Слідчий суддя під час розгляду клопотання про застосування тимчасового арешту лише перевіряє наявність обґрунтованої підозри (формально перевіряє наявність необхідних документів) та законність процедури затримання (тягар переконання не діє). Такі дії не призводять до встановлення ані «вагомого переконання», ані «переконання за більшою вірогідністю».

Таким чином, на основі системного аналізу і тлумачення норм КПК України та з врахуванням суті поняття «стандарт доказування», як видається, у кримінальному провадженні слідчий суддя, суд приймає на підставі досягнення стандарту доказування «переконання за більшою вірогідністю» рішення про: тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 2 ст. 152 КПК України); відсторонення від посади (ч. 2 ст. 157 КПК України); арешт майна, в тому числі – арешт тимчасово вилученого майна (ст. 173 КПК України); застосування особистого зобов'язання (ст. 179 КПК України); застосування особистої поруки (ст. 180 КПК України); застосування застави, як самостійного запобіжного заходу (ст. 182 КПК України).

Своєю чергою, у відповідності до стандарту доказування «вагоме переконання» слідчий суддя, суд приймає рішення про: продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 153 КПК України); продовження строку відсторонення від посади (ст. 158 КПК України); застосування домашнього арешту та продовження його строку (ст. 181 КПК України); обрання виняткового запобіжного заходу – тримання під варту, а також продовження його строку (ст. 183 КПК України); застосування запобіжних заходів до неповнолітніх підо-

зруваних, обвинувачених, передбачених ст. 176 КПК України, а також передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників або адміністрації дитячої установи, в якій неповнолітній виховується (ст. 493 КПК України); поміщення у приймальник – розподільник для дітей осіб, які після досягнення одинадцятирічного віку та до досягнення віку з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого КК України (ст. 498 КПК України); застосування запобіжних заходів до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування у вигляді їх передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом або поміщення відповідних осіб до психіатричного закладу в умовах, що виключають їх небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України); застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційного арешту) (ст. 584 КПК України); надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246, ст. 248 КПК України).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики ЛНУ ім. І. Франка Павлишин Андрій Андрійович.